

УРОК 5.

ДІЄСЛОВО І ДІЄСЛІВНІ ФОРМИ

Складні випадки словозміни дієслів *дати*,
їсти, *відповісти*, *бути* та ін. Форми
вираження наказового способу дієслів

Дайте відповіді на питання

- *Що таке дієслово?*
- *Які ви знаєте морфологічні ознаки дієслова?*
- *Яку синтаксичну роль виконує дієслово в реченні?*
- *Які форми дієслів ви знаєте?*

Відредагуйте речення

- 1. Вона позувала, а подруга знімала на телефон її селфі.*
- 2. Після успішних переговорів підписано вигідну контрактну умову.*
- 3. Безвихідних положень не існує!*
- 4. Давайте поміркуємо.*
- 5. Хочу привести приклад з літератури.*

Перевірте себе!

- 1. Вона позувала, а подруга знімала її на телефон.*
- 2. Після успішних переговорів підписано вигідну угоду / вигідний контракт.*
- 3. Безвихідних ситуацій не існує!*
- 4. Поміркуймо.*
- 5. Хочу навести приклад з літератури.*

Розгляньте таблицю і дайте відповіді на питання з наступного слайду

Форми дієслова

Назва форми	Загальне значення; питання, на яке відповідає	Граматичні ознаки	Синтаксична роль	Приклади
Неозначена (інфінітив)	Означає дію, стан предмета узагальнено (що робити? що зробити?)	Незмінна форма	Будь-який член речення	читати, здійснити
Особова (власне дієслово)	Означає дію, стан предмета (що роблю? що зроблю? що зробив? Що робитиму?)	Змінюється за особами, числами, родами, часами, способами	Присудок	читаю, здійснив
Безособова форма на <i>-но, -то</i>	Означає відношення до будь-якої особи (що зроблено?)	Незмінна форма	Присудок	читано, здійснено
Дієприкметник	Означає ознаку предмета за дією (який? яка? яке? які?)	Змінюється за родами, відмінками, числами	Означення, присудок	читаний, здійснений
Дієприслівник	Означає додаткову дію предмета (що роблячи? що зробивши?)	Незмінна форма	Обставина	читаючи, здійснивши

Дайте відповідь на запитання:

- ✓ *Які форми дієслова є незмінними?*
- ✓ *Які форми можуть змінюватися за часами й особами?*
- ✓ *Які форми вживаються в реченні тільки в ролі присудка?*
- ✓ *Що таке інфінітив?*
- ✓ *Що таке дієприкметник?*
- ✓ *Що таке дієприслівник?*

Доберіть по **два приклади** кожної форми дієслів *поширити й поширювати*.

Замініть фразеологізм дієсловом

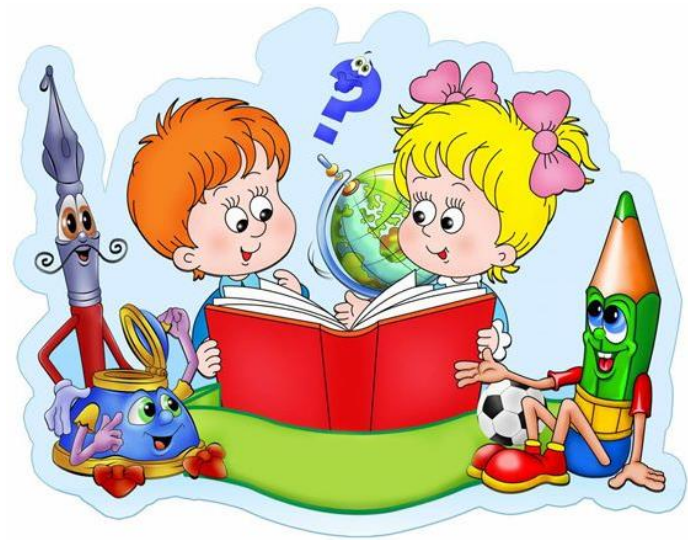
Задирати носа — ...

Сушити зуби — ...

Пускати сльози — ...

Не взятися ні за холодну воду — ...

Анітелень — ...

Знайдіть помилки. Запишіть речення, відредагувавши їх

Сидівши на березі, хлопчик читав книгу. Ішовши зі школи, дівчата весело перемовлялись. Прослухавши лекцію про художників, нас повели на екскурсію в музей. Вийшовши за село, відкривається чудовий краєвид. Слухаючи музику Бетховена, на душі стає спокійно й добре. (Інтернет-джерела)

Не забувайте, що в реченнях з дієприслівниковим зворотом дії, названі присудком і дієприслівником, мають виконуватися ПІДМЕТОМ!

Зламавши кригу, річкою залило всю заплаву – **НЕПРАВИЛЬНО**

Зламавши кригу, річка залила всю заплаву – **ПРАВИЛЬНО**

Замініть фразеологізм дієсловом

Задирати носа — зазнаватися

Сушити зуби — сміятися

Пускати сльози — плакати

Не взятися ні за холодну воду — ледарювати

Анітелень — мовчати

ПЕРЕВІР

СЕБЕ!

Знайдіть помилки. Запишіть речення, відредагувавши їх

Сидячи на березі, хлопчик читав книгу.

Ідучи зі школи, дівчата весело перемовлялись.

Прослухавши лекцію про художників, ми пішли на екскурсію в музей.

Коли виходимо за село, нам відкривається чудовий краєвид.

Коли слухаєш музику Бетховена, на душі стає спокійно й добре.

(Інтернет-джерела)

Поясніть, чому закінчення в поданих парами словах пишуться по-різному:

застелиши і застелеш
волочиши і волочеш
хропиши і хрочеш
гуркотиши і гуркочеш
свистиши і свищеш
ростиши і ростеш

Майже всі дієслова поділяються на I та II дієвідміну. Залежно від цього обираємо закінчення в особових формах (-*еш*, -*єш* у I дієвідміні, -*иши*, -*їши* у II дієвідміні)

Очевидно, що подані дієслова належать до різних дієвідмін, тому й мають різні закінчення:

I дієвідміна – II дієвідміна

застелити – заслати
волочити – волокити
хропіти – хропити
гуркотіти – гуркотати
свистіти – свистати
ростити – рости

Як визначити дієвідміну дієслова?

I дієвідміна охоплює дієслова:

1. З односкладовою основою на голосний чи приголосний (лити, мити, вити, везти, нести, могли)

Але! спати – сплять (II д.)

бігти – біжать (III д.)

2. Із суфіксами **-ува-, -ну-** (будувати, кинути)

3. Із суфіксами **-а-, -і-**, що НЕ випадають в особових формах (питати - питаю, білити – білію, вдивлятися - вдивляюся)

4. Із суфіксом **-а-**, який випадає після НЕШИПЛЯЧОГО (плакати – плачу)

5. З основою на **-оро-, оло-** (боротися, колоти, пороти, молоти, полоти)

6. На **-отати (-тати)** (літати, гуркотати, муркотати, цокотати)

II дієвідміна включає дієслова:

1. Із суфіксами **-и-, -і- (-ї-)**, що випадають в особових формах (люб^ити – люблю, гор^іти – горю, кле^їти – клею)

Але! хотіти – хочуть (I д.)

ревіти – ревуть (I д.)

сопіти – сопуть (I д.)

гудіти – гудуть (I д.)

2. Із суфіксом **-а-**, що випадає в особових формах після ШИПЛЯЧИХ та Й (мовчати, кричати, стояти, боятися)

Але! сіяти – сіють (I д.) і под.

іржати – іржуть (I д.)

3. На **-отіти (-тіти)** (летіти, гуркотіти, муркотіти, цокотіти)

Теперішній час

	I дієвідміна	II дієвідміна
I особа	гуркочу, думаю; гуркоче мо , дума ємо	гуркочу, клею; гуркотимо, клеїмо
II особа	гуркочеш, думаєш; гуркочете, думаєте	гуркотиш, клеїш; гуркотите, клеїте
III особа	гуркоче, думає; гуркочуть, думають	гуркотить, клеїть; гуркотять, клеять

У дієсловах I дієвідмини теперішнього часу при творенні особових форм відбувається чергування приголосних

Чергування	Приклад
с - ш	писати - пишуть
з - ж	різати - ріжуть
т - ч	хотіти - хочуть
к - ч	плакати - плачуть
г - ж	могти - можуть
х - ш	колихати - колишуть
ск - щ	плескати - плещуть

Майбутній час

Варто пам'ятати про те, що дієслова цього часу бувають **доконаного** та **недоконаного** виду, тому творять аж 3 форми: *просту доконаного виду, складну та складену недоконаного виду*

I дієвідміна

	Проста ф. докон.в.	Складна ф.,недокон.в.	Складена ф., недокон.в.
I особа	напиш <u>у</u> , подума <u>ю</u> ; напиш <u>емо</u> , подума <u>ємо</u>	писатим <u>у</u> , думатим <u>у</u> ; писатим <u>емо</u> ; думатим <u>емо</u>	буду писати/думати будемо писати/думати
II особа	напиш <u>еш</u> , подума <u>єш</u> ; напиш <u>ете</u> , подума <u>єте</u>	писатим <u>еш</u> , думатим <u>еш</u> ; писатим <u>ете</u> , думатим <u>ете</u>	будеш писати, думати; будете писати/думати
III особа	напиш <u>е</u> , подума <u>є</u> ; напиш <u>уть</u> , подума <u>ють</u>	писатим <u>е</u> , думатим <u>е</u> ; писатим <u>уть</u> , думатим <u>уть</u>	буде писати/думати; будуть писати/думати

II дієвідміна

	Проста ф. докон.в.	Складна ф.,недокон.в.	Складена ф., недокон.в.
I особа	полеж <u>у</u> , закл <u>ю</u> ; полеж <u>имо</u> , закл <u>імо</u>	лежатим <u>у</u> , клеїтим <u>у</u> ; лежатим <u>емо</u> ; клеїтим <u>емо</u>	буду лежати/клеїти; будемо лежати/клеїти
II особа	полеж <u>иш</u> , закл <u>іш</u> ; полеж <u>ите</u> , закл <u>іте</u>	лежатим <u>еш</u> , клеїтим <u>еш</u> ; лежатим <u>ете</u> , клеїтим <u>ете</u>	будеш лежати/клеїти; будете лежати/клеїти
III особа	полеж <u>ить</u> , закл <u>іть</u> ; полеж <u>ать</u> , закл <u>ять</u>	лежатим <u>е</u> , клеїтим <u>е</u> ; лежатим <u>уть</u> , клеїтим <u>уть</u>	буде лежати/клеїти; будуть лежати/клеїти

У дієсловах II дієвідміни теперішнього часу при творенні особових форм I особи однини відбувається чергування приголосних

Чергування	Приклад
д - дж	радити - раджу
з - ж	возити - вожу
т - ч	платити - плачу
зд - ждж	їздити - їжджу
ст - щ	розмістити - розміщу
с - ш	просити - прошу
б - бл	робити - роблю
п - пл	потрапити - потраплю
в - вл	мовити - мовлю
м - мл	гриміти - гримлю
ф - фл	графити - графлю

Дієслова **ДАТИ, ЇСТИ, БУТИ** та ті, які закінчуються на **-ВІСТИ**, НЕ належать до ЖОДНОЇ відміни! Вони зберегли давню систему відмінювання.

Оскільки дієслова **ДАТИ** та **-ПОВІСТИ** не матимуть форм теперішнього часу, оскільки вони доконаного виду!

Минулий час

I особа	- дали	- їли	- були	- розповіли
II особа	- дали	- їли	- були	- розповіли
III особа	дав, дала, дало дали	їв, їла, їло їли	був, була, було були	розповів, розповіла, розповіло, розповіли

Теперішній час

I особа	-	їм їмо	є є	-
II особа	-	їси їсте	є є	-
III особа	-	їсть їдять	є є	-

Майбутній час

I особа	дам дамо	їстиму їстимемо	буду будемо	розповім розповімо
II особа	даси дасте	їстимеш їстимете	будеш будете	розповіси розповісте
III особа	дасть дадуть	їстиме їстимуть	буде будуть	розповість розповідять

У сучасній мові форми **доповідять, розповідять** уживають рідко. Частіше використовують описові форми: **дадуть відповідь, зроблять доповідь, розкажуть**

Дієслово **сукати** належить до двох дієвідмін одночасно!

	I дієвідміна	II дієвідміна
I особа	сукаю, сукаємо	сучу, сучимо
II особа	сукаєш, сукаєте	сучиш, сучите
III особа	сукає, сукають	сучить, сучать

Виконайте вправи

Уставте пропущені в закінченнях дієслів букви е, є, и, ї. Дієслова запишіть у дві колонки: 1) зі вставленими буквами е, є; 2) зі вставленими буквами и, ї.

Збира..ться, каж..мо, спровад..мо, очіку..те, потривож..ш, пиш..ш,
звар..те, чист..ш, змож..мо, онов..ться, унад..ться, вір..мо, бор..ться,
туж..ш, зчеш..те, зневір..теся, виправ..ться, пошл..мо, скроп..мо,
бач..ш, оглян..шся, сто..те, сид..мо, доглян..те.

Ключ. З других букв має скластися закінчення вислову голландського філософа Б. Спінози: «*Знаючи свої вади, ми...*»

Визначте дієвідміну дієслів

сміятися, досягти, бачити, готувати, дихати,
вирішити, вітати, везти, варити, молоти, хотіти,
стелити

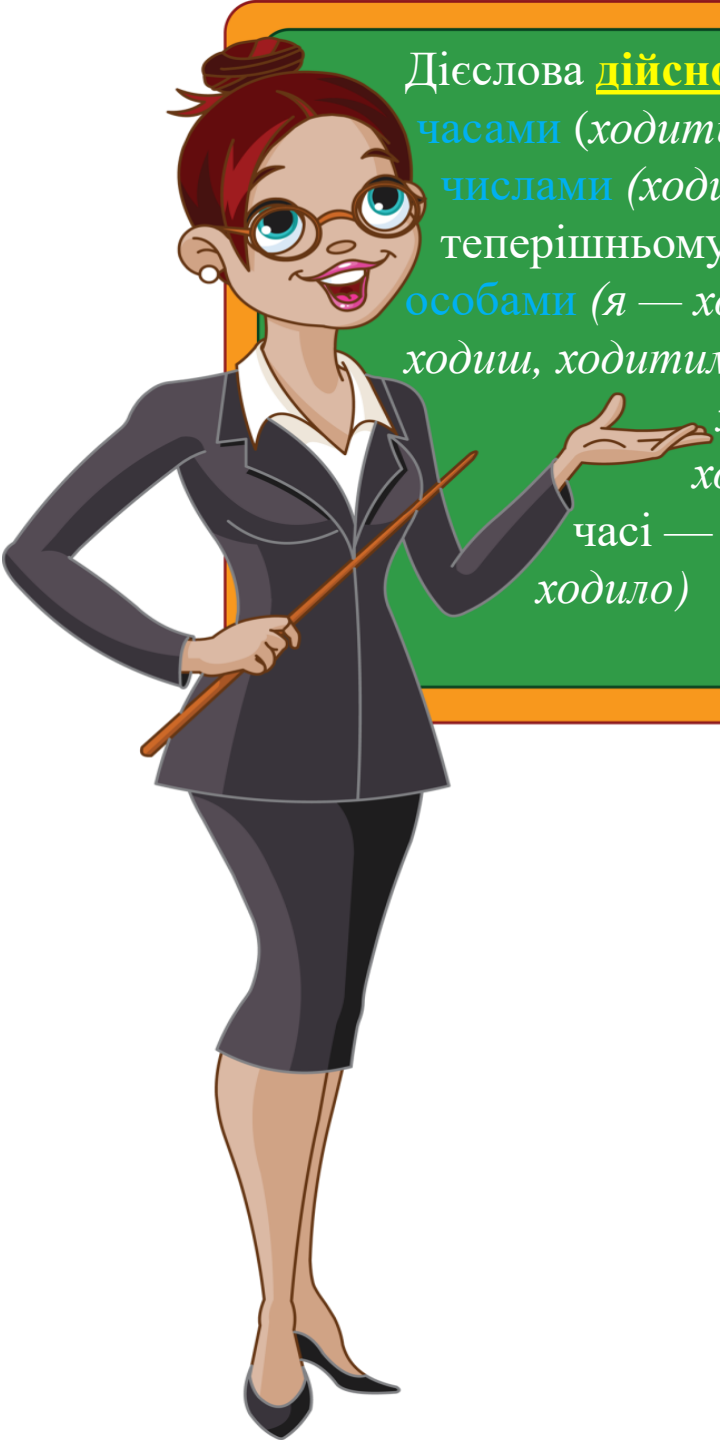
Уставте пропущені в закінченнях дієслів букви е, є, и, ї

Збирається, кажемо, спровадимо, очікуєте,
потривожиш, пишеш, зварите, чистиш, зможемо,
оновиться, унадиться, віримо, бореться, тужиш,
зчешете, зневірितесь, виправиться, пошлемо,
скропимо, бачиш, оглянешся, стоїте, сидимо,
доглянете.

Визначте дієвідміну дієслів

Сміятися I
Досягти I
Бачити II
Готувати I
Дихати I
Вирішити II
Вітати I
Везти I
Варити II
Молоти I
Хотіти I
Стелити II

Дієслова **дійсного способу** змінюються за **часами** (*ходить, ходив, буде ходити*), **числами** (*ходить — ходять*), у теперішньому й майбутньому часі — за **особами** (*я — ходжу, ходитиму: ти — ходиш, ходитимеш; він — ходить, ходитиме; ми ходимо, ходитимемо...*), у минулому часі — за **родами** (*ходив, ходила, ходило*)

Пригадайте!

Види дієслова

Недоконаний
що робити?

(незавершена дія)
дописував, дописую,
дописуватимемо

Доконаний
що зробити?

(завершена дія)
дописав, допишемо

Умовний спосіб дієслова твориться від форм **минулого часу III особи однини і множини** за допомогою часток **БИ, Б** (*казав би, подумала б, дивилося б, пішли б*)

Наказовий спосіб дієслова твориться від основи дієслів **теперішнього часу і майбутнього часу III особи однини** за допомогою **особових закінчень** (у I та II особі) та від дієслів **теперішнього і майбутнього часу** за допомогою часток **хай, нехай** (у III особі)

	I тип	II тип
I особа	- робі мо , подиві мо сь	- познайо мо сь, сядь мо
II особа	роби и , подивис ь робі ть , подиві ть ся	познайо м ся, сядь ь познайо м те сь , сядь те
III особа	хай/нехай робить, подивить ся хай/нехай роблять, подивлять ся	хай/нехай познайомить ся , сяде хай/нехай познайомлять ся , сядуть

Виконайте вправи

Передайте за зразком описові звороти синонімічними дієсловами у формі наказового способу I множини та II особи однини та множини

Зразок. Просимо оглянути експозицію — огляньте експозицію.

Треба написати додому листа. Треба зірвати достиглі яблука. Діти, треба дивитись у книжку. Варто зміст рапорту передати своїми словами.

З-поміж поданих дієслівних форм підкресліть форми наказового способу.

Працюємо, пиши, натискають, нехай куплять, забудьмо, спечуть, прибираймо, умію, наголошуємо, вірмо, повір, поринемо, вирушайте, хай трапиться, кличмо, став, постав, залишаймося, хай кличуть, спостерігаємо, даси.

Від поданих дієслів утворіть усі форми наказового способу.

	знайти	знаходити	сидіти	сісти	налити	перебігти	сміятися	іти
ТИ								
ВІН								
МИ								
ВИ								
ВОНИ								

Передайте за зразком описові звороти синонімічними дієсловами у формі наказового способу I множини та II особи однини та множини

Напишімо/напиши/напишіть додому листа.

Зірвімо/зірви/зірвіть достиглі яблука.

Діти, дивімось/дивіться у книжку.

Зміст рапорту передаймо/передай/передайте своїми словами

З-поміж поданих дієслівних форм підкресліть форми наказового способу.

Працюємо, пиши, натискають, нехай куплять, забудьмо, спечуть, прибираймо, умію, наголошуємо, вірмо, повір, поринемо, вирушайте, хай трапиться, кличмо, став, постав, залишаймося, хай кличуть, спостерігаємо, даси.

Від поданих дієслів утворіть усі форми наказового способу

	знайти	знаходити	сидіти	сісти	налити	перебігти	сміятися	іти
ти	знайди	знаходь	сиди	сядь	налий	перебіжи	смійся	іди
він	хай знайде	нехай знаходить	хай сидить	нехай сяде	хай налле	нехай перебіжить	хай сміється	нехай іде
ми	знайдімо	знаходьмо	сидімо	сядьмо	налиймо	перебіжімо	сміймося	ідімо
ви	знайдіть	знаходьте	сидіть	сядьте	налийте	перебіжіть	смійтеся	ідіть
вони	хай знайдуть	нехай знаходять	хай сидять	нехай сядуть	хай наллють	нехай перебіжать	хай сміються	нехай ідуть

**БУДЬ ЛАСКА ЗА
УВАГУ**

ДЯКУЮ

memegenerator.net